

LBRIS | We know  
A. I. BRUMARU

# ÎNTEMEIEREA

E I K O N

București, 2024

## Cuprins

|                                                  |         |
|--------------------------------------------------|---------|
| SFADA CRONICARILOR .....                         | 7       |
| AȘEZAREA ȘI FORMA .....                          | 20      |
| CARTEA ONTOPOIETICĂ .....                        | 26      |
| LOCURI UITATE .....                              | 34      |
| REVERII ETNOHERMENEUTICE .....                   | 59      |
| NORDUL BARBAR? .....                             | 73      |
| BASME GÂNDITOARE, BASME PLĂSMUITOARE .....       | 84      |
| SPIRITUL MIORIȚEI .....                          | 92      |
| FIINȚA ÎN ROMÂNEȘTE .....                        | 104     |
| CĂUTAREA LUMINIȘULUI .....                       | 110     |
| DUHUL PĂMÂNTULUI .....                           | 115     |
| PROFETISM NAȚIONAL ȘI DIMENSIUNE MESIANICĂ ....  | 133     |
| LOC NĂSCĂTOR .....                               | 143     |
| LOC ȘI LOCUIRE .....                             | 152     |
| PERSONALITATE ETNICĂ ȘI CULTURĂ .....            | 157     |
| <br><b>ADDENDUM</b> .....                        | <br>168 |
| IMAGINATIVUL, REPER AL UNEI NOI METAFIZICI ..... | 168     |
| SPIRITUL ȘI SPADA .....                          | 173     |
| ARTA ÎN FORMA EI FILOSOFICĂ .....                | 178     |
| CU EMINESCU DESPRE GENIUL FIINȚEI ROMÂNEȘTI .... | 186     |
| ETIMOLOGII. CHEMAREA MEMORIEI .....              | 193     |
| ÎN ÎMPĂRĂȚIA LUI ALEXANDRU .....                 | 202     |
| VIAȚA ESTE O EXPRESIE A ANTICIPĂRII .....        | 208     |

## SFADA CRONICARILOR

Cronicarii și înaintestătătorii Luminismului românesc sunt și ei preocupați nu doar de origini, de continuitate, trec câteodată chiar de obișnuita, la noi, autocompătimire (bietul om de sub vremi... etc.): îi preocupă tocmai particularitățile etnice, delimitările, își doresc să adune din cioburi oglinda întreagă a nației. Este însă justificată (justificabilă) reluarea acestui demers astăzi? Întrebarea e aceasta: a vorbi de specificul național nu ar însemna a admite deja o criză (cum sunt convinși optzeciștii, lunedìștii, postmodernii; fiind de curând instructivă, în acest sens, inocenta „autocritică” târzie a maestrului lor etc.) a conceptului în cauză? Societățile (poate deja populațiile, popoarele) cu vechime istorică, stăpâne adică de acum pe situația lor în cultura și civilizația lumii, nu-și pun, se spune, problema, aceasta le-ar apăsa doar pe cele tinere (?), rămase, cum să zic, la coadă când cu împărțirea harului și darurilor. Dar ce să însemne aceasta? Există, oare, un concept ce cade în criză, se stinge sub încă o neputință? De încă o slăbiciune, de incorigibila complexare sub câte o mincime, sub câte o nedezlegare? Știința înaintată și agresivă (vezi astăzi, de pildă, IA) a

secolului trecut încuviințează că există *pattern*-uri generale; că se pot compara transistoric concepte, judecăți, paradigme și credințe acceptate în diferite culturi și epoci. În locul unui singur concept, avem în orice demers populații mari de concepte, ele sunt independente, suverane, și trăiesc, spre a spune astfel, timpuri diferite și pentru scopuri diferite. Vor fi fiind și ele populații istorice și o definire neschimbată a lor e imposibilă. Tot astfel, nu avem niciunde numai o singură problemă, ci genealogii de probleme ce-și caută, spre a se exprima (spre a se înfățișa, spre a deveni eveniment, fenomen), de fiecare dată alte tehnici explicative; deși încă provizorii, alte idealuri explicative. A-ți urmări prin urmare fizionomia, ca să-i spun astfel, etnică proprie să fie dar numai semnul precarității tale și nu acest „ideal” explicativ, prin firea sa mereu viu, deschis peste timpuri și inerții istorice? Altă întrebare ar fi acum aceasta: există și o *formă filosofică* (a *logosului* și *locului* împreună) a ființării din lumea românească? Întrebarea ne trimite frecvent la *limbă*: fie că e limba ta de azi, fie că e aceea care te-a precedat, că e coincidentă cu protoistoria (preistoria) ce te-a zămislit și determinat – dar de care poți în anumite situații să-ți amintești. Uitarea devine amintire. Cea mai potrivită uitare și amintire ale românescului este în vechile acestuia tradiții (nu numai inerte, ci emergente), ca și în cultura populară prodigioasă care nu doar ne-ar despărți (cum s-a spus câteodată) de valorile de astăzi, însă se împletesc în chip neașteptat de bine cu ele. A vorbi așadar de specificul național la români este și a vorbi de valorificarea, măcar în

parte, a *latențelor-potențelor locului românesc* (1). Dacă acestea au fost uitate, acest lucru s-ar datora violenței ce însoțește orice act de întemeiere. Agresiunea întemeietoare, scrie undeva Jacques Derrida (2), are darul de a se ascunde, întemeierea însăși e menită ascunderii acelei agresiuni întemeietoare. Cu alte cuvinte, acțiunea de fundare socio-umană are, conform naturii sale, rolul de a organiza amnezia: „câteodată prin celebrarea și sublimarea marilor începuturi”. Dar, ca să revenim, a vorbi despre *specific* să nu semnifice și a convoca *diferența* ? Este ca și cum ar urma drumul *scriiturii*, închipuit de același J. Derrida: scriitură originală, o scriitură ce retrasează originea, pândindu-i semnele dispariției, scriitură pierdută, ca într-o nebunie, după origini. Specificul e identitatea, una căreia i se oferă o abia insesizabilă diferență, primind astfel îngăduința de a ieși discret dintr-o închidere (3); deschizându-se însă astfel afară, către lume.

\*

Principile Dimitrie Cantemir, care e întâiul (în secolul XVII) gânditor român interesat filosoficește de ființa națională (4), a fost și un spirit critic, apucând de aceea calea de mijloc. El afirmă că a descrie „năravurile moldovenilor” e cu puțință în două feluri: a-i lăuda din „dragostea ce avem pentru patria noastră” ori a-i osândi „după dreptate” și din „dragoste de adevăr”. Conchide că le va fi „mai folositor dacă le vom arăta limpede cusururile care-i slutesc”. Cea mai multe, desigur, sunt metehnele obișnuite, dar din ele

românii dacă nu au prea multe, „totuși puține nu au”. Două puse înainte sunt: trufia și semeția. Românul s-ar lua la hartă și cu Dumnezeu dacă s-ar putea. Liniștirea îi vine însă românului repede, se împacă de îndată cu potrivnicul. Românii sunt glumeți și veseli, deschiși, neștiind de ipocrizie: „ceea ce au în suflet le stă și pe buze”. Ușurel în dușmăanii, românul e aidoma, totuși, și în prietenie. Nu are vreo greață apoi, scrie austerul prinț, de băutură, căreia, ce-i drept, nu i se apleacă prea de tot, plăcerea pământeanului nostru e mai degrabă de a se desfăta lungi ceasuri la petreceri trudnice, câteodată și aci întrece în șumeneală măsura. Românii sunt (urmează, ca să zic așa, bila albă) buni luptători, în bătaie are aplecăciune pentru lupta corp la corp. Ca armă aleg sabia, paloșul, iar nu arcu cu care se izbește de departe și pe ascuns, cu el nu-ți vădești voinicia. „Împărăția atât de mare și și înfricoșată a turcilor”, după ce a supus, din Europa, Ungaria, Serbia, Bulgaria și pusese stăpânire pe neamul cel mai înțelept – grecii – nu a fost în stare „să silească un norod atât de prost și fără de putere să i se plece sub stăpânire, norod care a umblat de atâtea ori să lepede jugul pe care l-a primit de bunăvoie, dar și-a păstrat întreagă și nevătămată rânduiala sa politicească și bisericească”. Dezvelirea mai departe e efectuată de principile moldav cu destulă cruzime. Pârgarii, poporanii săi, enunță el, n-ar iubi învățătura, ei au despre aceasta o opinie rea, încredințați că de învățătură multă omul înnebunește. Sunt fataliști. Alteori însă, când războiul nu-i împinge, „mai degrabă își mănâncă pâinea din sudoarea frunții și în liniște”. Românii sunt o nație credincioasă,

„înverșunați până la eres în credința lor”. „De aceea, se găsesc peste 60 de biserici din piatră numai în ținutul Sucevei, peste 200 de mănăstiri mari, clădite din piatră, în toată Țara de Sus, iar munții sunt plini de călugări și pustnici, care își jertfesc acolo, în liniște, lui Dumnezeu viața smerită și singuratică”. Ei sunt totodată binevoitori oaspeților, pe care, spre a-i cinsti, chiar îi caută. Mai sunt morali, caști, curați. Cred în superstiții, în farmece, făcături, ritualurile lor vor fi prodigioase, precum este întreg folclorul nostru, din care D. Cantemir se întrece a descrie, minuțios și iscusit, coregrafia și cântarea.

Caracterizările ardeleanului Samuil Micu – tot în ordinea așa-zicând epitetă – din **Scurtă cunoștință a istoriei românilor**, sunt iar ușor osânditoare, însă scuzabile, fiind menite a stimula starea prezentului. El scrie astfel, într-o limbă neînchipuită: „Acestea sunt care foarte pre scurt am socotit a le aduce pentru ceva cunoștință a neamului românesc, cu care pociu băga neamului românesc la inimă ca să gândească de sine și să cate din ce părinți și din ce oameni iaste și cât de puternic și de cinstit odinioară au fost și tuturor limbilor groaznic și stăpân; iar acum să socotească la câtă ticăloșie au venit și cât iaste el ce mai de jos neam, o, durere, slugă și rob, prost și neînvățat, sărac și lipsit. Și dintru această socoteală să-și deschidă ochii minții, și măcar puține, ca dintr-o crepătură, să zărească statu său, și privind la cei de demult ai neamului său părinți, să nu facă de ocară mărirea acelora carii erau oameni învățați, oameni războinici, oameni viteji, carii sus căuta, nu se lasă proști și robi”.

Unele calificații slujitoare și de ocară e drept a spune, însă, că ni le-au adresat străinii (degrabă interesați de pământuri, de teritorii din afara, să zicem, a pusteii). De această părere e Petru Maior (în **Reflecții asupra dumisale rețensentului din Viena și în Istoria pentru începutul românilor în Dachia**). Toți potrivnicii de azi, va scrie el, rostesc și în prezent, cu gurile pline, „boacele (de la *boca* în it., gură n.n.), adică zicere defăimătoare ale notariului ungar Bela”. După acela, românii ar fi (spusa cronicarului, românește, de tot admirabilă) „cei mai apuși oameni a toată lumea”. „Ci întru adevăr bat ei aerul atunci – continuă el în aceeași limbă românească înmiresmată –, atunci când din cuvintele acele se nevoesc a micșora pe români. Pentru că (...) necumpătata dragoste care avea notariul despre ghinta ungurească, și ura spre alte limbi, la multe scâlciituri îl împinse pre el. De acolo e că așa grăiaște despre români scriind războiul lor cel cu ungurii”.

Cronicarii de astăzi (ca să sărim un secol, două) califică pe români adesea fel, numai că se „scandalizează” mai puțin, nu simt pe suflet apăsarea norului: e aci, poate, detașarea sub astuție și „argumentații diplomaticești”, politicile sosesc deci cu viclenie. Lui E. Lovinescu dezbateră în epocă în jurul caracterului etnic al culturii/civilizației românești i se pare a se desfășura „cu înverșunare” (atentând astfel la marea sa contribuție ideologică, necesară și astăzi, a *sincronismului* (6)). Pretutindeni, afirmă marele critic, îndeobște în țările de veche civilizație, dezbaterile de acest tip sunt inactuale. E aci, însă, o oarecare exagerare și o pripeală: „actuală” o



astfel de dezbatere era tocmai atunci, pentru că se desfășura, iată, „cu înverșunare”, după cum îndârjită fusese ceva mai înainte în ținuturile al căror indice de civilizație criticul nici nu-l pune acum la îndoială. Cum altfel, de exemplu, să înțelegem atitudinea lui Nietzsche, la 1870, în **Considerații inactuale**, când se irita de absența la germani a unității de stil, a unui suflet național unitar și original? (7). Dar pe aceea, tot pe atunci, a lui Richard Wagner, din eseuul său **Beethoven?** (8). Firește, concede totuși E. Lovinescu, a te concepe în afara rasei e un un bovarism posibil doar în teorie. E neîndoielnic că un product spiritual (realizat cu o sensibilitate purtătoare de biologie și de determinism istoric într-un material verbal) poartă în depozitul milenar *psiheea* colectivă. Dar, continuă el, artei și și literelor românești îi lipsesc stilul românesc, ceea ce nu înseamnă, totuși, și absența lor viitoare. Prea multe au fost pe capul românului (aci nu e totuși cazul comizerățiunii) vicisitudinile istorice și ele nu ne-au îngăduit decât o manifestare în genuri inferioare, ele nu pot servi, de aceea, ca „puncte de plecare ale artei dominate de imperativul sincronismului universal”.

Un model de scepticism curat în acest câmp, adică de inaderență totală la problema specificului e Al. A. Philippide. Un fragment dintr-un studiu al poetului (**Tradiția literară românească**) este elocvent: „La noi, romantismul n-a fost o reacție, ci un botez inițial. De aci și enorm de multe influențe, traduse prin imitații, care au bântuit până în timpul din urmă. Au trebuit (sic) câteva personalități puternice – un Odobescu, un Caragiale, un